

RIMSKA PROVINCIJA DALMACIJA POD VLAŠĆU ISTOČNIH GOTA

ANTE UGLEŠIĆ
Filozofski fakultet u Zadru
Faculty of Philosophy in Zadar

UDK/UDC: 936/937
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper

Primjeno
Received :1991-01-21

Dolazak Istočnih Gota na područja rimske provincije Dalmacije uslijedio je najvjerojatnije nakon ubojstva Odoakara u Italiji (493).

Rimska provincija Dalmacija zajedno s provincijom Savijom činila je jednu upravnu cjelinu na čelu koje se nalazio *comes Dalmatarum et Saviae*, sa sjedištem u Saloni. Osim namjesnika provincije, u Saloni se spominju sljedeći državni funkcionari: *consularis* - rimski civilni namjesnik, *comes patrimonii* - financijski službenik i nadzornik kraljeva posjeda i princeps (*affili?*) - glavni činovnik za rimsko stanovništvo.

Kasiodor spominje također zasebnog komesa za otoke Krk i Cres - *comes insulae Curritanae et Celsinae*. Postoje indicije da su ingerencije ovog funkcionara mogle biti šire od ova dva otoka, odnosno da su obuhvaćale područje većeg dijela klasične Liburnije. To je područje moglo uživati izvjesnu autonomiju u okviru jedinstvene provincijalne uprave u Saloni.

O trajanju istočnogotske vlasti na području rimske provincije Dalmacije postoje dva oprečna mišljenja. Većina istraživača se slaže (na osnovi Prokopijevih vijesti) da je napuštanjem Burnuma (537) prestala istočnogotska vlast nad cijelom Provincijom. Druga skupina istraživača, gdje se posebno ističu S. Antoljak i J. Medini, smatra da je veći dio klasične Liburnije ostao u vlasti Istočnih Gota sve do Narzesova pohoda iz Dalmacije u Italiju, tj. do 552. Autor u ovom radu detaljno analizira tvrdnje navedene dvojice istraživača i uspoređuje ih s Prokopijevim vijestima na kojima se one temelje, te pokazuje da se radi o nedovoljno argumentiranim hipotezama, odnosno da je istočnogotska vlast nad cijelom provincijom Dalmacijom ipak najvjerojatnije prestala 537.

Rimska provincija Dalmacija dočekala je propast Zapadnog Rimskog Carstva (476) pod vlašću Julijana Nepota. On se, nakon što je bio na rimskom prijestolju zamijenjen Romulom Augustulom (475), vratio u Dalmaciju i njome vladao do 480, kada je ubijen u Saloni.

Skirski osvajač Odoakar, koji je 476. svrgnuo Romula Augustula i zavladao Italijom, poduzeo je 481. vojnu akciju protiv Dalmacije i osvojio je 482.¹ Tim osvajanjem, kao dio kraljeva patrimonija, rimska provincija Dalmacija došla

¹ I. N i k o l a j e v i ć, "Veliki posed u Dalmaciji u V. i VI. veku u svetlosti arheoloških nalaza", *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, knj. XIII, Beograd 1971, str. 280.

je pod izravnu vlast Odoakara, koji je njome vladao najvjerojatnije do svog svrgavanja i smrti - 493. Nakon Odoakarova ubojstva uspostavljeno je istočnogotsko kraljevstvo s Teodorikom na čelu (*Flavius rex Theodoricus*), a rimska provincija Dalmacija je kao dio kraljeva patrimonija opet došla pod neposrednu kraljevu upravu.

Naseljavanje Istočnih Gota na područja provincije Dalmacije uslijedilo je najvjerojatnije nakon naprijed navedenih događaja. Zauzetost Istočnih Gota višegodišnjim iscrpljujućim borbama s Odoakarom (489-493), kao i neposredna Odoakarova vlast nad Dalmacijom, razlozi su zbog kojih nije moglo doći do njihova naseljavanja na ove prostore prije 493. Rasprostranjenost arheoloških nalaza navodi na zaključak da se u prvom redu naseljavaju plodna područja (Ravni kotari, Kninsko, Kaštelansko, Solinsko i Splitsko polje, dolina rijeke Neretve, Sarajevsko polje) i to na mjestima gdje su već ranije postojala veća ili manja poljodjelska imanja (*villae rusticae*), te pojedine kasnoantičke kolonije i municipiji (*Salona, Narona, Burnum* itd.), koji uglavnom postaju središta istočnogotskih vojnih posada.² Značenje dobivaju i pojedine strateške točke koje ranije nisu imale toliku važnost, u prvom redu Knin. On, naime, upravo od ovog vremena dobiva onu strateško-obrambenu i prometnu ulogu (uvjetovanu

² Predmeti istočnogotske arheološke ostavštine na području rimske provincije Dalmacije zasada su dosta rijetki i najvećim dijelom slučajnog karaktera; može ih se podijeliti na naseobinske i grobne. Nalaze naseobinskog karaktera uglavnom predstavljaju novci (vidi bilj. 26 u ovom radu), dok su ostali predmeti izuzetno rijetki (radi se samo o nekoliko nalaza nakita i ratne opreme iz Salone, Narone i Burnuma). Istočnogotski grobovi ustanovljeni su na sljedećim nalazištima: Kašić - Glavčurak kod Zadra, Knin - Greblje, Plavno - nepoznato nalazište kod Knina, Unešić - Veliki Bogočin kod Drniša, Vrlika - nepoznato nalazište kod Sinja, Solin (*Salona*) - Manastirine i *Porta suburbana*?, Han Potoci - Vrba kod Mostara, Pećinska Rika (Gornje Pećine) - nepoznato nalazište kod Travnika i Mihaljevići - Varošište kod Sarajeva. Valja napomenuti da mogućnost sigurnog utvrđivanja istočnogotskog etnika postoji samo kod ženskih grobova (uglavnom višeg društvenog statusa), koje prepoznajemo na osnovi karakterističnoga istočnogotskog ženskog nakita, prvenstveno lučnih fibula i pojasnih kopč. Muški grobovi zasada su nepoznati, u prvom redu zbog činjenice što kod Istočnih Gota nije postojao običaj polaganja oružja u grobove, kao što je to bio slučaj kod drugih, njima srodnih barbarskih naroda, npr. Gepida, Langobarda, Sarmata i dr. - O rasprostranjenosti istočnogotskih nalaza i nalazišta na području rimske provincije Dalmacije vidi sljedeće sintetske radove: Z. V i n s k i, "Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400-800. godine", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., sv. V, Zagreb 1971, str. 52-54; I s t i, "O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., sv. VI-VII, Zagreb 1973, str. 177 i d.; I s t i, "Archäologische Spuren Ostgotischer Anwesenheit im heutigen Bereich Jugoslawiens", Simpozij *Problemi seobe naroda u Karpatskoj kotlini* (Novi Sad 1976), Novi Sad 1978, str. 34 i d.; J. B e l o š e v i ć, "Prvi arheološki tragovi velike seobe naroda na području sjeverne Dalmacije", *Diadora*, sv. 3, Zadar 1965, str. 129 i d.; A. U g l e š i ć, "Tipološko-stilska analiza istočnogotskog nakita na području rimske provincije Dalmacije", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 29, Razdio povijesnih znanosti (16), Zadar 1990, str. 207 i d. Vidi i bilj. 30 u ovom radu.

zemljovidnim položajem), koju će kasnije imati kroz čitav srednji vijek.³

Teritorij rimske provincije Dalmacije u vrijeme dolaska Istočnih Gota bio je omeđen granicama oblikovanim još u vrijeme cara Dioklecijana (284-305), a obuhvaćao je jadransku obalu (i otoke) od rijeke Raše (*Arsia fl.*) u Istri do oko grada Budve (*Butua*) u Crnoj Gori. Granice u zaleđu išle su južno od Kupe (*Colapis fl.*) do visine Velike Kladuše i dalje prema dolini Vrbasa u visini Banja Luke, a odatle prema Doboju. Dalje prema istoku granica je išla do Drine (*Drinus fl.*) i njenim tokom dalje na jug, te se spuštala do oko grada Budve.⁴ U administrativnom smislu provinciji Dalmaciji je u vrijeme istočnogotske vladavine pridodana provincija Savija.⁵

Metropola provincije ostala je Salona, u koju oko 500. dolazi namjesnik Osuin, koji je kao *comes Dalmatarum et Saviae* vladao i nakon Teodorikove smrti 526.⁶ Izgleda da je u upravnom smislu zadržano osnovno ustrojstvo ranijeg uređenja Provincije. Na to navodi postojanje funkcije princepsa. Ako prihvatimo Šišićevu pretpostavku da se radi o tituli *princeps officii*,⁷ onda je najvjerojatnije riječ o upravnoj strukturi koju je u osnovnim crtama dao Dioklecijan (284-305) a uniformirao Konstantin Veliki (306-337).⁸ Za rimsko stanovništvo vrijedili su

³ To pokazuju rezultati istraživanja nekropole Knin - Greblje, dosad najveće otkrivene nekropole na području Dalmacije, a ujedno i jedine nekropole u provinciji Dalmaciji s intaktno utvrđenim istočnogotskim grobovima. (Sumarne podatke o istraživanju ove nekropole vidi u: Z. V i n s k i, "Krstoliki nakit epohe seobe naroda u Jugoslaviji", *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, 3. s., sv. III, Zagreb 1968, str. 137-138; I s t i, "Rani srednji vijek u Jugoslaviji od 400-800. godine", str. 53-54; Z. V i n s k i - D. J e l o v i n a, "Greblje, Knin - nècropole de la Migration des Peuples", *Epoque Prehistorique et protohistorique en Yugoslavie - Recherches et resultats*, Beograd 1971, str. 100-102). - O Kninu u srednjem vijeku vidi F. S m i l j a n i ć, "Nastanak i razvoj srednjovjekovnog Knina", *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 24, Razdio povijesnih znanosti (11), Zadar 1985, str. 119 i d.

⁴ O granicama rimske provincije Dalmacije kroz stoljeća vidi: G. N o v a k, *Prošlost Dalmacije I*, Zagreb 1944, str. 68; J. J. W i l k e s, *Dalmatia*, London 1969, str. 78-80. Usp. i sl. 1 u ovom radu.

⁵ K a s i o d o r, *Variae - Variarum epistolarum libri XII*, IX, 8 (korišteno izdanje: Th. M o m m s e n, *Casiodori senatoris Variae*, Berlin 1894). - Dalje skraćeno: K a s i o d o r, *Var.*

⁶ Namjesnika Osuina spominje K a s i o d o r, *Var.* I, 40, III, 26, VIII, 4, IX, 8 i 9.

⁷ F. Š i š i ć, *Priručnik izvora hrvatske historije*, Zagreb 1914, str. 142; I s t i, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb 1925, str. 168. Vidi i K a s i o d o r *Var.* VII, 24.

⁸ O upravnoj strukturi Dalmacije u doba kasnog Carstva vidi: Š. L j u b i ć, "O upraviteljih Dalmacije za rimskog vladanja", *Rad JAZU*, knj. XXXI, Zagreb 1875, str. 57-64; J. F e r l u g a, *Vizantiska uprava u Dalmaciji*, Posebna izdanja SANU knj. CCXCI, Vizantološki institut knj. 6, Beograd 1957, str. 7-23.

rimski, za Gote gotski zakoni. U mješovitim sporovima, uz gotskog, sjedio je i rimski sudac, koji je imao pravo glasa prilikom izricanja presude. Pored gotskog komesa, vrhovnog vojnog i civilnog upravitelja, postojao je i rimski namjesnik (civilni); tako se 526/27. spominje neki *Epiphanus - consularis provinciae Dalmatiae*.⁹ Kao financijski službenik djelovao je *comes patrimonii* (tu dužnost 526/27. obavlja *Severinus*),¹⁰ koji je ujedno bio i nadzornik kraljeva posjeda.¹¹ Vojna uprava potpuno je bila u rukama Istočnih Gota, jer Rimljani nisu mogli nositi oružje, niti služiti u vojsci.

Kasiodor u svojim spisima spominje komesa za otoke Krk i Cres (*comes insulae Curritanae et Celsinae*).¹² Ovaj podatak naveo je Suića na pretpostavku da ti otoci nisu bili u sklopu provincije Dalmacije, odnosno da krčki i osorski biskup nisu bili pod jurisdikcijom salonitanskog metropolita. Kao glavni argument za to navodi podatak da se na sinodima u Saloni ni 530. ni 533. ne javljaju biskupi s kvarnerskih otoka, dok je rapski biskup Tacijan bio prisutan.¹³ Međutim, kako to uočava Margetić, Suić nije uzeo u obzir činjenicu da o krčkom biskupu ne postoje vijesti prije 530. a u vjerodostojnim izvorima još stoljećima nakon salonitanskih sinoda.¹⁴ Nadalje, da su kojim slučajem te biskupije i postojale i da nisu bile pod jurisdikcijom salonitanskog metropolita, mogle su biti podređene jedino akvilejskom patrijarhu, ali o njegovim sufraganima u VI. st. postoji relativno dosta izvora i nigdje se ne spominju biskupi ovih dviju biskupija.¹⁵

Medini je na osnovi formule *comes insulae Curritanae et Celsinae* postavio mogućnost da je područje Krka i Cresa u doba istočnogotske vladavine bilo izdvojeno kao posebna vojnopomorska oblast u okviru Liburnije, koja je imala vlastitu flotu.¹⁶ Međutim navedena formula kaže sljedeće: "...naša te zemlja postavlja sucem" i "neka dakle (...) stanovnici imaju onoga koji će sporove što

⁹ K a s i o d o r, *Var. V*, 24.

¹⁰ K a s i o d o r, *Var. IX*, 9.

¹¹ Usp. S. A n t o l j a k, "Zadar pod vlašću Istočnih Gota", *Zadarska revija*, god. XX, br. 2, Zadar 1971, str. 141 i bilj. 43.

¹² K a s i o d o r, *Var. VII*, 23.

¹³ M. S u i ć, "Liburnia Tarsaticensis", *Adriatica praehistorica et antiqua, Miscellanea G. Novak dicata*, Zagreb 1970, str. 712-713; I s t i, *Zadar u starom vijeku*, Zadar 1981, str. 321-322.

¹⁴ L. M a r g e t i ć, "Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja", *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta "Vladimir Bakarić" u Rijeci*, Rijeka 1988, str. 10-11.

¹⁵ Na istom mj.

¹⁶ J. M e d i n i, "Provincia Liburnia", *Diadora*, sv. 9, Zadar 1980, str. 413-414.

nastanu među njima voditi i donositi presude" (prijevod L. Margetić).¹⁷ Prema tome vidljivo je da se ne radi o vojnom, već o svjetovnom funkcionaru u čijoj su domeni bila ova dva otoka. No, da li je njegova uprava obuhvaćala možda i šire područje? Naime, kod više suvremenih gotskih izvora Dalmacija se spominje u svom pluralnom obliku. Tako papa Vigilije razlikuje izričito "*Dalmatiarum*" od Praevalitanane.¹⁸ Jordanes, prilikom opisa pljačkaškog upada i povratka Sveva Kunimunda, upotrebljava također pluralni oblik - "*Dalmatias*", "*Dalmatiis*".¹⁹ I Prokopije na jednom mjestu donosi pluralno ime Dalmacije ("*Δαλμοκτίσις*").²⁰ Isto tako i Kasiodor pluralno spominje Dalmaciju ("*Dalmatiarum*", "*Dalmatiis*").²¹ Iz navedenih izvornih podataka daje se naslutiti da je Dalmacija u administrativnom smislu neko vrijeme bila podijeljena na više oblasti (Dalmacija i Liburnija?); u vrijeme istočnogotske vlasti one se nalaze pod zajedničkom upravom (to dokazuje formula *comes Dalmatiarum et Saviae*), ali se zbog tradicija upotrebljava naziv Dalmatiae. U tom kontekstu ovlasti *comesa Insulae Curritanae et Celsinae* mogle su biti šire od područja ovih dvaju otoka, odnosno mogle su obuhvaćati područje većeg dijela klasične Liburnije. To područje moglo je uživati izvjesnu autonomiju u okviru jedinstvene provincijalne uprave.²²

¹⁷ Vidi bilj. 14 u ovom radu.

¹⁸ M. B a r a d a, "Dalmatia Superior", *Rad JAZU*, knj. CCLXX, Zagreb 1949, str. 93-94 i bilj. 6.

¹⁹ S. A n t o l j a k, nav. dj., str. 144 i bilj. 72.

²⁰ P r o k o p i j e, *De bello Gothico*, I, 16 (korišteno izdanje: D. C a m p a r e - t i, *La guerra Gotica di Procopio di Caesarea I-III*, Roma 1895-1898). - Dalje skraćeno: P r o k o p i j e, B.G.

²¹ K a s i o d o r, *Var. IX*, 8 i 9.

²² U prilog ovoj pretpostavci idu i podaci Anonimnog kozmografa iz Ravene, koji područje većeg dijela klasične Liburnije (od Enone do iznad Tarsatike) i dio japodske zemlje (područje današnje Like) izdvaja u cjelinu pod nazivom *Liburnia Tarsaticensis*. - Usp. *Ravennatis Anonymi cosmographia*, IV, 22 (korišteno izdanje: *Ravennatis Anonymi cosmographia et Guidonis geographica*, ediderunt M. P i n d e r e t G. P a r t h e y, Berlin 1860). Valja napomenuti da o vjerodostojnosti podataka iz ovog izvora s kraja antike i početka srednjeg vijeka u znanstvenim krugovima postoji više oprečnih mišljenja. Na vjerodostojnost Ravenjaninovih podataka o "Liburniji Tarsaticensis" i "provinciji Liburniji" posebno se pozivaju M. S u i ć ("*Liburnia Tarsaticensis*", *Adriatica praehistorica et antiqua, Miscellanea G. Novak dicata*, Zagreb 1970, str. 321-322) i J. M e d i n i (nav. dj., str. 393 i d.). S u i ć, naime, smatra da je Liburnija Tarsaticensis bila posebna administrativna oblast, formirana već u kasnoj antici - od sjevernih granica klasične Liburnije, "negdje do visine otoka Raba, možda i do Senja, ... ali svakako do današnje Crikvenice", uključujući i neka naselja na području današnje Like: *Abendone*, *Parupion*, *Ancus* i dr. (nazivi naselja prema Anonimnom Ravenjaninu, IV, 22). Suićevu teoriju prihvatio je i razradio M e d i n i, koji smatra da se ona "može primijeniti na čitavu Liburniju, a ne samo na njen sjeverozapadni dio". M e d i n i također drži da je Anonimni Ravenjanin podatke za Liburniju Tarsaticensis mogao koristiti samo iz suvremenih gotskih izvora, pa ih se mora smatrati autentičnima. Vidi i rad M. S u i ć a, "Hijeronim Stridonjanin - građanin Tarsatike", *Rad JAZU*, knj. 426, Razred za društvene znanosti knj. XXIV, Zagreb 1986, str. 230-231, 247, 253.

O organizaciji vjerske provincije Dalmacije u vrijeme istočnogotske vladavine zna se vrlo malo. Izgleda da su se vjerske granice u potpunosti poklapale s administrativnima, odnosno da su proširene na teritorij provincije Savijske. To se zaključuje na osnovi akata salonitanskih koncila 530. i 533. na kojima su uz biskupe dalmatinskih dijeceza sudjelovali i biskupi Siseije *Johannes* (530) i *Constantius* (533).²³ Kako su Goti bili arijanci a domaće pučanstvo katolici, analogno su egzistirale dvije crkvene uprave: gotska-arijanska i rimska-katolička. Mada su Goti bili dosta tolerantni u pogledu izražavanja vjeroispovijesti, različitost u vjeri ponekad je sigurno uzrokovala sukobe između domaćeg i gotskog pučanstva.²⁴

Vrlo važnu ulogu u odnosu između Gota i domaćeg romaniziranog stanovništva imao je i način gotskog naseljavanja. U svim osvojenim zemljama, pa tako i u Dalmaciji, Gotima je podijeljena 1/3 svakog imanja (*tertia*) - zemlje, robova, kolona, stoke i posjednikova stana u gradu. Domaće stanovništvo sigurno se nije lako mirilo s takvim gubicima, pa je dolazilo do opiranja i sukoba.

Gotska vlast donijela je izvjesni ekonomski oporavak Provincije. Iz Prokopijevih izvještaja vidljivo je da Teodorik želi unaprijediti rudarstvo, trgovinu i druge privredne grane, prvenstveno zbog jačanja vojske, obrane, a onda i civilnog pučanstva. Tako on 508. šalje u unutrašnjost Dalmacije komesa Simona, kome povjerava otvaranje novih rudnika, ali i rukovođenje porezom od 4% (*siliquaticum*), koji se trebao ubirati od trgovaca.²⁵ Da je trgovina dobroano bila razgranata svjedoči i relativno velik broj pronađenog novca, kovanog u vrijeme istočnogotske države u bizantskim i istočnogotskim kovnicama.²⁶ Oživjelo je i pomorstvo, nad kojim su nadzor vršili *tribuni maritorum*.²⁷

²³ Popis biskupa prisutnih na salonitanskim koncilima vidi u N. K l a i ć, *Historia Salonitana Maior*, Beograd 1967, str. 81 i 85.

²⁴ Sukobe i neprijateljstvo domaćeg stanovništva prema Gotima spominje i P r o k o p i j e, B.G, I, 7.

²⁵ K a s i o d o r, *Var.* III, 25; F. Š i š i ć, *Priručnik izvora hrvatske historije*, str. 146.

²⁶ Ukupno je poznato više stotina primjeraka istočnogotskog novca, nadenog unutar kasnoantičkih kolonija i municipija (najvećim dijelom u Salonu) i u manjim naseljima, smještenim uglavnom uz glavne magistralne pravce. (Pokušaj sinteze nalaza istočnogotskog novca na području rimske provincije Dalmacije vidi u: Ž. V i n s k i, "Autochtone Kulturelemente zur Zeit der Schlawischen Landnahme des Balkanraums", *Simpozij Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi južnih Slovena*, (Mostar 1968), Centar za balkanološka ispitivanja knj. 4, ANUŃH Pos. izd. knj. XII, Sarajevo 1969, str. 180-181; Ž. D e m o, "Novac germanskih vladara druge pol. V. do u drugu pol. VI. st. u numizmatičkoj zbirci Arheološkog muzeja u Zagrebu", *Arheološki vestnik*, XXXII, Ljubljana 1981, str. 454 i d.; I. M a r o v i ć, "Stanje i problemi numizmatičkog kabineta Arheološkog muzeja u Splitu", *Numizmatičke vijesti*, god. XIII, br. 24, Zagreb 1966, str. 36-41.)

²⁷ K a s i o d o r, *Var.* XII, 24.

O broju Istočnih Gota na području rimske provincije Dalmacije izuzetno je teško govoriti. Prema nekim pretpostavkama u Teodorikovoj ekspediciji prema Italiji 488/89. moglo je biti oko 20000 vojnika ili oko 100000 zajedno sa ženama i djecom.²⁸ Pridošlo gotsko pučanstvo raseljavalo se po cijelom području istočnogotske države (najviše po Italiji), a ona se protezala od Septimanije (današnje Provence) na zapadu; zahvaćajući cijeli Apeninski poluotok i Siciliju prelazila je u područje Alpa, a prema istoku obuhvaćala je provinciju Dalmaciju i velik dio Panonije.²⁹ Prema tome broj pridošlih Gota na području rimske provincije Dalmacije nije mogao biti velik i sačinjavao je neznatnu manjinu u odnosu na domaće romanizirano, više ili manje kristijanizirano pučanstvo. Ovakvim pretpostavkama idu u prilog i rezultati istraživanja nekih kasnoantičkih nekropola na području provincije Dalmacije s kraja V. i poč. VI. st., na kojima su utvrđeni istočnogotski pokopi (oni su izrazito malobrojni u odnosu na grobove kasnoantičkog autoktonog pučanstva).³⁰

Ekspanzija istočnogotske vlasti bila je kratkotrajna. Mada je Teodorik nastojao svojom diplomacijom i ženidbenim vezama zadržati epitet najmoćnijeg vladara zapadne Europe, već potkraj njegove vladavine dolazi do opadanja moći Kraljevstva i jačanja antagonizma između Bizanta i Istočnih Gota, koji će posebno narasti nakon njegove smrti 526. U Bizantu tada na vlast dolazi Justinijan (527-565), čije su ambicije bile povratiti nekadašnji sjaj Rimskog Carstva. U periodu od 526. do 541. na kraljevskoj stolici u Raveni izmijenit će se zbog unutrašnjih trzavica čak pet istočnogotskih kraljeva: Atalarik (526-534), Teodat (534-536), Vitiges (536-540), Hildebad i Erarik (540/41). Odlučni udarac istočnogotskoj državi zadat će bizantsko-gotski rat, koji 535. započinje upravo na istočnoj obali Jadrana.

Cariski vojskovođa Mundo provaljuje 535. u Dalmaciju i na kratko vrijeme uspijeva osvojiti Salonu.³¹ Međutim, Goti šalju u Dalmaciju novu vojsku na čelu

²⁸ Usp. I. P u d i ć, "Seoba i iščezavanje istočnih Germana", *Anali Filološkog fakulteta*, 7, Beograd 1967, str. 124.

²⁹ O granicama istočnogotske države usp. N. N o d i l o, *Historija srednjeg vijeka II*, Zagreb 1900, str. 201-202; V. B i e r b r a u e r, *Die Ostgotischen Grab - und Schatzfunde in Italien*, Spoleto 1975, str. 17-25; M. B r a n d t, *Srednjovjekovna doba povijesnog razvika*, I, Zagreb 1980, str. 81-82.

³⁰ To su sljedeće nekropole: Kašić - Glavčurak kod Zadra (J. B e l o š e v i ć, "Prvi arheološki tragovi velike seobe naroda na području sjeverne Dalmacije", str. 129 i d.; I s t i, "Ranosrednjovjekovna nekropola u selu Kašiću kraj Zadra", *Diadora*, sv. 4, Zadar 1968, str. 221 i d.), Knin - Greblje (vidi bilj.3 u ovom radu) i Mihaljevići - Varožište kod Sarajeva (N. M i l e t i ć, "Nalaz ranosrednjovjekovnih fibula iz Rajlovca", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s., sv. X, Sarajevo 1955, str. 151-154; I s t a, "Nekropola u selu Mihaljevićima kod Rajlovca", *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, n. s., sv. XI, Sarajevo 1956, str. 9 i d.) Vidi i bilj. 2 u ovom radu.

³¹ P r o k o p i j e, B.G. I, 5; K. G a n t a r, *Pod Justinijanovim žezlom*, Ljubljana 1961, str. 105.

s Asinarijem i Grippom. U neposrednoj blizini Salone došlo je do bitke u kojoj su Bizantinci izvojevali pobjedu, ali u sukobu poginuo je njihov vojskovođa Mundo i njegov sin Mauricije.³² Nakon povlačenja carskih trupa Goti ulaze u Salonu, pa Justinijan šalje novog vojskovođu Konstancijana, s ciljem da ponovo osvoji Salonu. Kad su Goti doznali da se Konstancijan s velikim brojem vojnika iskrcao u Epidauru, odlučili su se povući iz Salone na područje između Salone i Scardone. Napustivši Epidaur Konstancijan odlazi na Vis, odakle otplovljava u Salonu. Gotske trupe, pribojavši se bizantske vojske, povlače se u Italiju.³³ Ne želeći se olako odreći Dalmacije kralj Vitiges odlučuje tamo poslati veliku vojsku pod vodstvom Asinarija i Uligisala. Asinarije je otišao skupiti vojsku u Sveviju, dok je Uligisal sam poveo Gote u Dalmaciju. Na putu prema Saloni Bizantinci su presreli Uligisala kod Scardone, te je bio primoran povući se u Burnum, kamo nedugo za tim s velikom vojskom barbara dolazi Asinarije. Obojica vojskovođa krenula su prema Saloni i opsjeli je i s kopna i s mora, ali Konstancijan, koji se već bio pripremio za ovaj napad, potukao je istočnogotsku flotu u blizini Salone, a isto tako je i kopnenu vojsku natjerao na povlačenje.³⁴

Većina istraživača se na osnovi Prokopijevih navoda slaže da je nakon ovih događaja definitivno prestala istočnogotska vlast nad cijelim područjem provincije Dalmacije,³⁵ međutim ima i onih koji smatraju da je sjeverni dio Provincije, odnosno najveći dio Liburnije, ostao u vlasti Istočnih Gota do 552, tj. do Narzesova pohoda iz Dalmacije u Italiju.³⁶ Među tima posebno se ističu Antoljak i Medini, čije se teze zasnivaju na Prokopijevim vijestima iz godina 538, 539, 544, 545, 549, 550 i 551.³⁷ U daljem slijedu ovog razmatranja pojedinačno ćemo se osvrnuti na te vijesti i kritički komentirati mišljenja ovih dvaju autora.

- 538. rimski senator Vergentinos na bijegu iz Milana preko Venecije sa svojom pratnjom odjedrio je u Dalmaciju, a odatle je otišao caru Justinijanu.³⁸ -

³² Prokopije, B.G. I, 7; K. Gantar, nav. dj., str. 108.

³³ Prokopije, B.G. I, 7; K. Gantar, nav. dj., str. 111; F. Barišić, *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, I, Posebna izdanja SANU, knj. CCLI, Vizantološki institut, knj. 3, Beograd 1955, str. 31-33.

³⁴ O završnim bizantsko-gotskim ratovima u provinciji Dalmaciji: Prokopije, B.G. I, 16; K. Gantar, nav. dj., str. 120-122.

³⁵ Usp. F. Šišić, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, str. 175; G. Novak, *Prošlost Dalmacije*, str. 89; L. Margetić, "Noviji pogledi na stariju povijest Vinodola, Krka i Senja", str. 7-11; J. Belošević, "Ranosrednjovjekovna nekropola u selu Kašiću kraj Zadra", str. 237; Z. Vinski, "O rovašenim fibulama Ostrogota i Tirinžana povodom rijetkog tirinškog nalaza u Saloni", str. 184; J. Ferlig, *Vizantijska uprava u Dalmaciji*, str. 24...

³⁶ Prokopije, B.G. IV, 26.

³⁷ S. Antoljak, nav. dj., str. 142 i d.; J. Medini, nav. dj., str. 393 i d.

³⁸ Prokopije, B.G. II, 24.

Na osnovi ovog podatka Antoljak zaključuje da je pretežni dio Liburnije i dalje pod Istočnim Gotima, no nigdje ne navodi zašto tako smatra, pa to možemo samo pretpostavljati.³⁹ Prema našem mišljenju ta Prokopijeva vijest toliko je općenita i neizravna, da uopće i ne može poslužiti za ovakvu Antoljakovu tvrdnju.

- 539, kada Belizar želi zaposjesti Ravenu, on šalje onamo svog generala Magna, kome je naložio da sa svojom vojskom dođe u blizinu toga grada i da stražari na lijevoj obali rijeke Po, te na taj način spriječi Istočnim Gotima da odatle šalju hranu. Drugi general, Vitalis, koji je onamo došao iz Dalmacije, čuvao je drugu obalu te rijeke.⁴⁰ - Iz ove Prokopijeve vijesti Antoljak izvlači isti zaključak kao i u prethodnom slučaju, a također bez pokušaja da takvu pretpostavku argumentira.⁴¹ Medini, pak, drži da je Vitalis u Padsku nizinu najvjerojatnije stigao morskim putem, a da je manje vjerojatno da je to bilo kopnenim preko Savije ili istočne obale Jadrana.⁴² Ovakva Medinijeva pretpostavka mogla bi biti točna, međutim ona se ne da ničim argumentirati. Da je kojim slučajem ona i točna, to još uvijek ne može biti argument koji bi svjedočio da je veći dio Liburnije tada još uvijek pod vlašću Istočnih Gota.

- 544. vojskovođa Belizar s četama tračkih najamnika plovi iz Salone u Pulu.⁴³ - Antoljak smatra da Belizar plovi ravno za Pulu ne zaustavljajući se ni u jednoj liburnijskoj luci ("ni na kopnu ni na otocima"), i da je to dokaz "da je Liburnija sa Zadrom ostala i dalje izvan dohvata bizantske vlasti".⁴⁴ Njegovu tezu prihvatio je Medini, koji naglašava da Belizar "plovi otvorenim morem, a ne duž liburnijske obale ili kanalima između otoka".⁴⁵ Ako pažljivo pogledamo Prokopijevu vijest, uočavamo da stvarno jest činjenica da se ne spominje da Belizar plovi uz obalu i da se usput zaustavlja u nekim lukama, ali isto tako nigdje se ne spominje ni da plovi direktno, bez ikakva zaustavljanja, i to otvorenim morem. Ta vijest zapravo je toliko škrta da se iz nje ne može ni u kom slučaju tvrditi ono što tvrde Antoljak i Medini. Isto tako, valja imati na umu da se ti događaji odvijaju u studenom ili prosincu,⁴⁶ dakle u vremenskom razdoblju kada je plovidba otvorenim morem (u uvjetima na jedra i vesla) izuzetno nepogodna i riskantna.

- 545. Belizar, zbog oporavka i napredovanja Istočnih Gota pod Totilom,

³⁹ S. A n t o l j a k, nav. dj., str. 142.

⁴⁰ P r o k o p i j e, B.G. II, 28.

⁴¹ S. A n t o l j a k, nav. dj., str. 142.

⁴² J. M e d i n i, nav. dj., str. 428.

⁴³ P r o k o p i j e, B.G. III, 10.

⁴⁴ S. A n t o l j a k, nav. dj., str. 142.

⁴⁵ J. M e d i n i, nav. dj., str. 429.

⁴⁶ Usp. H. W o l f r a m, *Die Goten, Von Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts, Entwurf einer historischen Ethnographie*, München 1990, str. 354.

bio je prisiljen napustiti Italiju, pa iz Ravene preko Dalmacije plovi na Drač.⁴⁷ - Na osnovi ovog podatka Antoljak (bez posebne argumentacije) zaključuje da je "u svom većem dijelu Liburnija svakako još gotska".⁴⁸ S tom konstatacijom slaže se i Medini, koji smatra da se i ova plovidba zbog "Liburnijske flote organizirane kao insula Curritana et Celsina" odvija otvorenim morem.⁴⁹ Prema našem mišljenju, kao i u prethodno spomenutom slučaju (iz 544), nema dokaza za ovakvu tvrdnju, jer Prokopije nigdje ne navodi kuda se plovi.

- 549. jedan od Totilinih vojskovođa, imenom Ilauf, nekad bizantski podanik, s velikim brojem vojnika i jakom vojskom stigao je u Mukur (današnji Makar kod Makarske). On je sa svojim sljedbenicima izvršio pljačkaški pohod od Makarske do mjesta Laureate (vjerojatno negdje kod današnjeg Splita, možda Stobreč?), pri čemu je stradalo dosta rimskog stanovništva. Čim je zapovjednik Salone Klaudijan doznao za ovaj događaj, poslao je na Ilaufa i njegove vojnike vojsku s lađama, tzv. dromonima. Sukob se odigrao u Laureatu; izgubivši bitku Bizantinci su pobjegli, ostavivši u luci dromone i druge brodove nakrcane žitom. S ovim i drugim, već ranije opljačkanim plijenom, Ilauf se vratio natrag u Italiju.⁵⁰ - Antoljak na osnovi ove Prokopijeve vijesti bez posebne argumentacije zaključuje da je veći dio Liburnije tada još uvijek u rukama Istočnih Gota.⁵¹ Ovu teoriju prihvatio je Medini, koji je argumentira činjenicom "da je Liburnija bila u bizantskoj vlasti", Ilauf "bi vjerojatno krenuo u pljačkanje liburnijskih gradova" a ne područja od Makarske do Salone.⁵² Međutim, ovakva Medinijeva argumentacija nije dovoljno uvjerljiva, jer zaista nema razloga za Ilaufov pohod baš na Liburniju, a ne neko drugo područje provincije Dalmacije. Uostalom, cilj Ilaufova pohoda dikirala je sigurno polazišna luka, ali koja je to, Prokopije ne navodi.

- 550. nakon poraza jedne bizantske vojske pod Ravenom, vojnici su se razbjegli i na razne načine stigli u Istru, gdje su čekali Germana, koji je spremao veliki vojni pohod na gotsku Italiju i radi toga novačio vojnike u Trakiji i Iliriku.⁵³ Kako ti ostaci poražene vojske ne produžavaju u Salonu ili u oblasti na

⁴⁷ P r o k o p i j e, B.G. III, 13.

⁴⁸ S. A n t o l j a k, nav. dj., str.142.

⁴⁹ J. M e d i n i, nav. dj., str. 429-430.

⁵⁰ O Ilaufovu pohodu usp.: P r o k o p i j e, B.G. III, 35; K. G a n t a r, nav. dj., str. 230. - Antoljak i Medini stavljaju navedene događaje u godinu 548. (na osnovi rada: E. S t e i n, *Histoire du Bas Empire II, de la disparation de l'Empire d'occident à la mort de Justinien (476-565)*, Paris-Bruxelles-Amsterdam 1949), no rezultati najnovijih istraživanja H. W o l f r a m a (nav. dj., str. 356) pokazuju da je riječ o godini 549.

⁵¹ S. A n t o l j a k, nav. dj., str. 142-143.

⁵² J. M e d i n i, nav. dj., str. 430.

⁵³ P r o k o p i j e, B.G. III, 39.

sjeveroistoku (Saviju), Medini zaključuje da Liburnija ni "tada nije bila u bizantskim rukama".⁵⁴ Ovakva Medinijeva pretpostavka, prema našem mišljenju, dosta je neuvjerljiva, jer ostaci poražene bizantske vojske nisu morali ići u Dalmaciju, već su i u Istri mogli sačekati konsolidaciju bizantske vojske i priključiti se ekspediciji koja će 552. iz Salone krenuti u odlučujuću bitku protiv Istočnih Gota.

- Od jeseni 550. pa do konca 551. u Saloni je boravila velika bizantska vojska, koja se pripremala za pohod u Italiju i konačno uništenje Istočnih Gota. Koncentracija flotnih snaga u ovom gradu za Medinija je "značajan argument" za "postojanje gotske liburnije i u godini 551".⁵⁵ Nasuprot tom mišljenju, nama se čini posve normalnim da je upravo u Saloni bila takva koncentracija flote, jer ovaj pomorski grad, središte provincije, svakako je značajna ratna luka i vojno uporište u kojem je mogao obitavati velik broj vojnika. Prema tome, tu je bilo vrlo prikladno vršiti grupiranje vojske i odatle kretati u vojne akcije.

- U ljeto 551. bizantska flota pod komandom Johannesa kreće iz Salone u pomoć Ankoni, opsjednutoj i s kopna i s mora. Flota od 38 brodova koja je krenula iz Salone pristala je u Aenoni i tamo joj se pridružilo još 12 brodova koje je vodio Valerijan.⁵⁶ - I Antoljak⁵⁷ i Medini,⁵⁸ na osnovi Nodilova podatka da je bizantska flota na putu iz Salone prema Ankoni pristala u Skradinu (*Scardona*),⁵⁹ izvlače zaključak da je veći dio Liburnije tada još uvijek pod vlašću Istočnih Gota. Kako je riječ o potpuno pogrešnoj Nodilovoj ubikaciji Prokopijeve "Αἰώνη"⁶⁰ (to može biti samo Nin, antička *Aenona*), sasvim je izvjesno da ne mogu stajati ovakve Antoljakove i Medinijeve pretpostavke.

Iz naprijed navedenih podataka vidljivo je da Prokopijeve vijesti koje se odnose na Dalmaciju nakon 537. ničim ne potvrđuju da je sjeverni dio provincije Dalmacije (veći dio klasične Liburnije) ostao u vlasti Istočnih Gota do Narzesova pohoda iz Dalmacije u Italiju 552. Prema tome vlast Istočnih Gota nad cijelom provincijom Dalmacijom potpuno je prestala nakon bizantsko-gotskih ratova u Dalmaciji - 537. Veći dio Istočnih Gota nakon ovih događaja najvjerojatnije se povukao u Italiju. Onaj dio Istočnih Gota koji je ostao živjeti u provinciji Dalmaciji zasigurno je ekonomski obespravljen, a zbog stalne opasnosti od progona zbog heretičke religije (arianstva), brzo se utopio u masi romaniziranog

⁵⁴ J. M e d i n i, nav. dj., str. 430-431.

⁵⁵ J. M e d i n i, nav. dj., str. 431.

⁵⁶ P r o k o p i j e, B.G. IV, 23.

⁵⁷ S. A n t o l j a k, nav. dj., str. 143.

⁵⁸ J. M e d i n i, nav. dj., str. 431.

⁵⁹ N. N o d i l o, nav. dj., str. 461.

⁶⁰ Vidi bilj. 56 u ovom radu.

stanovništva.

Nakon prestanka istočnogotske vlasti u provinciji Dalmaciji uspostavljena je bizantska provincijalna uprava na čelu sa salonitanskim prokonzulom, koja će potrajati do dolaska Slavena u ranom VII. st.⁶¹

⁶¹ O ranobizantskoj upravi u provinciji Dalmaciji vidi J. F e r l u g a, nav. dj., str. 25 i d.

Sl. 1. Granice rimske provincije Dalmacije u vrijeme istočnogotske vladavine

Ante Uglešić: ROMAN PROVINCE DALMATIA UNDER THE RULE OF THE
EAST GOTHS

S u m m a r y

The arrival of the east Goths in the region or the Roman province Dalmatia most likely happened after the murder of Odoacar in Italy (493).

The Roman province Dalmatia, together with the province Savia was a single municipality ruled by *comes Dalmatarum et Saviae* with the capital in Salona. Apart from the municipal of the Province there were the following officials in Salona: *consularis* - Roman civic official, *comes patrimonii* - financial clerk and the supervisor of the king's property and *princeps (oficii ?)* - the main clerk for the Roman inhabitants.

Cassiodor mentions a separate *comes* for the island of Krk and Cres - *comes insulae Curritanae et Celsinae*. There are signs that the authority of this official spread to more than just these two islands, i.e., that he ruled over a bigger part of the Classical Liburnia. This area might have had a certain autonomy within the unitary administration in Salona.

There are two opposing opinions concerning the length of the east Gothic rule in the area or the Roman province Dalmatia. Most investigators agree (on the basis of Procopius's news) that, by the desertion of Burnum (537), the east Gothic rule over the whole of the province stopped. The other researchers, especially S. Antoljak and J. Medini, think that a greater part of the classical Liburnia remained under the east Gothic rule up to Narses's campaign from Dalmatia to Italy, namely up to 552. The author analyzes the statements of these two researchers and compares them to Procopius's news on which they are based and then shows that the hypotheses are not properly supported. In other words, the east Gothic rule over the whole to the province of Dalmatia probably stopped by 537.